

**Rendi országgyűlés – polgári parlament.
Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon
a 15. századtól 1918-ig**

**Rendi országgyűlés – polgári parlament.
Érdekképviselés és törvényhozás Magyarországon
a 15. századtól 1918-ig**

Szerkesztette:

Dobszay Tamás – H. Németh István – Pap József – Szijártó M. István

**MAGYAR NEMZETI
LEVÉLTÁR**

Magyar Nemzeti Levéltár – Eszterházy Károly Egyetem
Budapest – Eger
2020

Készült a Magyar Nemzeti Levéltár által elnyert NKFI K 116166 kutatási projekt („A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848”), illetve az Eszterházy Károly Egyetem által elnyert K 112429 kutatási projekt („A dualizmus kori magyar országgyűlések tagjainak feltárása és társadalomtörténeti elemzése”) támogatásával

A borító előlapján a pozsonyi Magyar Kamara, majd később a magyar országgyűlés helyszínéül szolgáló épület, illetve a budapesti Országház (1903), a hátlapon A. J. Groitsch a Karok és Rendek 1836. évi pozsonyi üléséről készített rézmetszete látható.

© A szerzők, 2020

© Magyar Nemzeti Levéltár, 2020

© Eszterházy Károly Egyetem, 2020

ISBN 978-963-631-283-1

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és a televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes tanulmányokat illetően is

Kiadja a Magyar Nemzeti Levéltár és az Eszterházy Károly Egyetem

Felelős kiadó: Szabó Csaba és Pajtkókné Tari Ilona (rektori jogkörben eljáró rektorhelyettes)

Nyomdai előkészítés: Máté István

Borító: Nagy Attila

Tördelés: Molnár Gergely

Nyomdai munka: Pátria Nyomda Zrt., Budapest

Felelős vezető: Orgován Katalin vezérigazgató

Tartalomjegyzék

A KORAI RENDISÉGTŐL A HABSBERG MONARCHIA LEGERŐSEBB RENDI ÁLLAMÁIG (14–17. SZÁZAD)	7
<i>C. Tóth Norbert:</i> A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között. Vázlat	9
<i>Mikó Gábor:</i> A Quadripartitum kéziratairól	25
<i>Dominkovits Péter:</i> A nyugat-dunántúli vármegyék országgyűlési követei Győr, Sopron, Vas, Zala megyék példáján	51
<i>Guszarova Tatiana:</i> A 17. századi országgyűlési naplók és a szerzőik	57
<i>Kádár Zsófia:</i> Szerzetesrendek a 17. század századi magyar országgyűléseken	67
<i>H. Németh István:</i> Egy korszakváltás városi követei, 1681–1741	81
<i>Szirtes Zsófia:</i> Brassói követek országgyűlési részvétele az erdélyi Habsburg-uralom kezdetén, 1690–1711	97
A 18. SZÁZADI DIÉTÁK TÁRSADALOMÉS KULTÚRTÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉSÉBEN	117
<i>Nagy János:</i> A 18. századi diéták társadalom- és kultúrtörténeti megközelítésben A vármegyei követek „csendes forradalma”. Viták az 1751. évi országgyűlésen	119
<i>Horváth Gyula Csaba:</i> A 18. századi vármegyei követek rokoni kapcsolathálója	137
<i>Sebők Richárd:</i> Az 1722–1792 közötti országgyűléseken részt vevő és részt nem vevő érseki ülnökök és királyi ülnökök prozopográfiai elemzése	157
<i>Hende Fanni:</i> Ceremóniák a 18. század első felének országgyűlésein	195
<i>Vajnági Márta:</i> A magyar rendek az 1792-es koronázáson	209
<i>M. Varga Benedek:</i> „Domina et Rex”: Mária Terézia és a nőuralom problémája a 18. századi Magyarországon	231
<i>Maczák Ibohya:</i> Egy országgyűlés – két hitszónok Hunyadi Szabó Ferenc és Tormási János tevékenysége az 1790-91. évi diétán	255
<i>Hönich Henrik:</i> Latin vagy magyar? A nyelvkérdés a diéta előtt 1790–91-ben	273

TÁRSADALMI CSOPORTOK, RENDI „FRAKCIÓK”	
A REFORMORSZÁGGYŰLÉSEKEN	295
<i>Czinege Szilvia</i> : Apponyi György gróf a reformkori országgyűléseken.....	297
<i>Melkovic Tamás</i> : Az 1839–40-es diéta főrendi ellenzékének csoportprofilja.....	323
<i>Völgyesi Orsolya</i> : A Királyi Tábla tagjai az 1832–36. évi országgyűlésen.....	345
<i>Czoch Gábor</i> : Az 1843/44. évi városi reform Kassa szemszögéből.....	365
<i>Zakar Péter</i> : Hám János felszólalása a vegyes házasságokról folytatott országgyűlési vitában (1843).....	391
<i>Miru György</i> : Alkotmányos viták az első népképviselői országgyűlésen.....	407
A DUALIZMUS KORÁNAK ORSZÁGGYŰLÉSEI	423
<i>Pap József</i> : „Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában.....	425
<i>Pál Judit – Vlad Popovici</i> : A dualizmus kori parlamenti elit generációs vizsgálata.....	451
<i>Ballabás Dániel</i> : „De kérdem ... vajjon oly könnyű-e akkora vagyont szerezni, a mely után — a földbirtokot értve — háromezer forint adót kell fizetni?” A főrendiházi cenzushoz szükséges földingatlan nagysága	471
<i>Tóth-Barbalics Veronika</i> : A főrendiház bizottságai a dualizmus korában.....	487
<i>Gerhard Péter</i> : Fővárosi érdekképviselő a korai dualizmus országgyűlésein.....	503
<i>Szendrei Ákos</i> : Partiumi városok (Arad, Debrecen, Nagyvárád és Szatmárnémeti) parlamenti képviselője a 19. század második felében. Adatok, kutatási lehetőségek és módszerek	527
<i>Matolcsi Réka</i> : „Izé úr” és a jó modor. A parlamenti illem megsértésének változatai a dualizmus korában.....	541
Források	563
Kiadott, nyomtatott források	571
Hivatkozott irodalom	583

Pap József

„Madarász apó és a többiek”
Az országgyűlési képviselők fluktuációja
a dualizmus korában

A 2014-ben kezdődött kutatásunk alapvető célkitűzése volt, hogy a dualizmus kori magyar parlament tagjait összegyűjtsük, alapvető adataikat rögzítsük és a hozzájuk kapcsolódó életrajzok megírását megkezdjük. Az elmúlt 4 évben ezt a munkát a kutatócsoport elvégezte, és elkezdtük a feltárt információk elemzését. Jelen tanulmányomban a képviselőház létszámviszonyaiból kiindulva azt vizsgálom meg, hogy az 1865 és 1918 közötti időszakban hogyan formálódott az országgyűlésben szerepet kapó politikai elit. A törvényhozás képviselőházának tagjai milyen gyakran váltották egymást, megfigyelhetünk-e szabályszerűségeket az egyéni életpályák alakulásában? A tanulmány a politikai elit stabilitását, a képviselői életpályák folyamatosságát fogja körüljárni, melyet felfoghatunk úgy is, mint az elit nyitottságával, esetleg zártságával kapcsolatos egyik fontos jellemzőt. A folyamatosság kérdéskörével kapcsolatban már rendelkezünk hazai kutatásokkal, Ilonszki Gabriella kutatócsoportja ugyanis ebből a szempontból elemezte az 1884 utáni országgyűlések adatait. A képviselői almanachok, mint fő források alapján vetették össze a késő dualizmus korának jellemzőit a 20. század egyéb időszakaival. Megállapításuk szerint az 1884 utáni időszakok közül a dualizmus tekinthető a leginkább homogén periódusnak, melyre az elit folyamatossága és zártsága volt jellemző. Ez a jelenség meghatározta nemcsak az országgyűlés tagjait (régiek és újak aránya), hanem azok társadalmi viszonyait is.¹

Kutatócsoportunk munkája azonban lehetővé teszi, hogy ezt a vizsgálatot az egész korszakra kiterjesszük. Mielőtt ezt megteszem, elsőként a feltárt személyek köréről kell összefoglaló jelleggel szólni. Ezt követően térnék rá annak bemutatására, hogy egy-egy ciklusban mekkora volt a képviselői karban megfigyelhető változás, majd pedig a parlamentben eltöltött idő hossza alapján vizsgálom meg a képviselőket. Fontos kérdést jelent továbbá az is, hogy egy-egy személy életpályájának esetében mekkora szerepe volt a képviselőházban eltöltött időszaknak; pontosabban a képviselőség az élet mely szakaszában következett be, megelőzte-e azt valamilyen

¹ Ilonszki 2009: 107–113.

egyéb tevékenység, és viszont, azt mi követte az egyén további életében. Ez utóbbi kérdéskör részletes bemutatására a terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőségem, ezért csak a fő tendenciákat fogom felvázolni.

A képviselőház létszámviszonyai 1848 és 1918 között

A magyar országgyűlés tagjait illetően korábban is rendelkezünk olyan adatgyűjtésekkel, tudományos publikációkkal, melyek egy-egy időszakra vonatkozóan tartalmazták az országgyűlési képviselők és bizonyos esetekben a főrendiházi tagok névsorát. A feltárt időszak szempontjából – kronologikus sorrendben haladva – elsőként a Pálmány Béla által szerkesztett első népképviselési országgyűléssel foglalkozó almanachot kell megemlítenünk,² mely pontosan körülhatárolta az 1848–49-es országgyűlés két házának tagságát. A korábbi munkákban szereplő névsorokat³ a forrásokkal összevetette, és ezek alapján készítette el életrajzgyűjteményét. A munka azokat a személyeket vette fel a népképviselők közé, akiket a rendes vagy az időközi választásokon törvényesen megválasztottak, ők ezt elfogadták, a megbízólevelüket és a választási jegyzőkönyvet bemutatták, a bemutatását követően pedig az országgyűlés mandátumukat igazolta.⁴ A kötetben 451 igazolt képviselő, 7 igazolt erdélyi pótkövet, 19 megválasztott, de nem igazolt személy szerepel. Nagyobb problémát jelentett a szerkesztőnek a főrendiház tagjainak az összeállítás. A főrendek esetében arra tett kísérletet a kötet, hogy az elvi tagsággal rendelkező meghívott személyek névsora (798 fő) helyett, a felsőtábla működéséhez kapcsolódó források, az 1848-as lakáskönyvek és a szabadságharc leverése után keletkezett nyomozati anyagok segítségével megállapítsa azt a kört, mely feltehetően részt vett a törvényhozás munkájában. Ennek alapján 232 főnemesi tagot sikerült azonosítania.⁵

A fent említett almanachal részben átfedő időszakot ölel fel Adalbert Toth munkája, mely mellékletként közöl 2.312 képviselői nevet és rájuk vonatkozó alapvető életrajzi információkat.⁶ Az összegyűjtött választási eredmények alapján a szerző többek között megvizsgálta az egyes kerületekre jellemző hosszabb távú pártpreferenciákat is. Munkája rendkívül fontos módszertani iránymutatásul szol-

² Pálmány 2002.

³ Szeremlei 1867.; Beér–Csizmadia 1954.

⁴ Pálmány 2002: 14. Már ez a felsorolás is felhívja arra a figyelmet, hogy bizonyos esetekben nem is olyan könnyű annak eldöntése, hogy kik is jelentik vizsgálatunk alanyait.

⁵ Pálmány 2002: 16.

⁶ Toth 1973: 216–343.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

gált saját kutatásaim számára. A harmadik adattárat Ilonszki Gabriella idézett munkája tartalmazza, mely összesen 1755 képviselőt azonosított 1884 és 1918 során.

Kutatócsoportunk adatgyűjtését 1861-es évvel kezdtük meg, de természetesen rögzítettük az 1848–49-es országgyűlés Pálmány Béla által azonosított szereplőit is. A választókerületek rendszerezése után kerestük meg az egyes ciklusokban szereplő képviselőket, tehát a választások oldaláról közelítettük meg a képviselői kart. A képviselőházi naplóból rögzítettük az egyes képviselők elhalálózása vagy lemondása miatt bekövetkezett időközi választásokat. Ezt követően a felvett személyek egyéni beazonosítása következett, mely kiküszöbölte az adatrögzítési problémákat. Utolsó fázisként pedig adatainkat összevetettük az említett adattárakkal.⁷ A korábban megjelent munkákban szereplő létszámadatokhoz képest jelentősen nem változott meg a képviselői kar állománya, 1848 és 1896 közötti időszakra nézve 33, az 1884 és 1918 közötti időszakra vonatkoztatva pedig 50 új személyt találtunk. A személyek azonosítása révén azonban az ezidáig csupán részletekben vizsgálható dualizmus egységesen elemezhetővé vált. A munkánk végeredményeképpen megállapíthatjuk, hogy 1848 és 1918 között 3.304 személy szerepelt a képviselőházban, közülük azonban csupán 3.255-höz kapcsolódott igazolt mandátum.⁸

A népképviselőket illető kutatómunka legfontosabb eredménye a mandátumok pontos beazonosítása, mely lehetővé teszi egy-egy választókerület képviselőinek áttekintését. 1861 és 1918 között 7.229 mandátumot tudunk az 1861-től szereplő 3.005 személyhez társítani.

A választások döntő többségénél a képviselő személyének megállapítása csupán kutatómunkát igényel. Vannak azonban olyan esetek melyeknek feloldása már nagyobb körületekintést kíván. Ilyen például az üresen maradt mandátumok ügye, a többszörös megválasztás kérdése, a megsemmisített választás vagy az el nem fogadott mandátum. Most ezekről szólok kissé részletesebben.

Jelenleg 26 mandátumnak nem ismert a betöltője, feltételezhetjük azonban, hogy ezen képviselőnélküli időszakok zömében nem került sor választásra, hiszen az üresedés és a ciklus vége között általában oly rövid volt az idő, hogy az már nem tet-

⁷ Adatrögzítést végezték: Ambrus László, Fazakas László, Gerhart Péter, Pap József, Pál Judit, Rózsa Sándor, Szendrei Ákos. A főrendekre vonatkozó adatgyűjtés Ballabás Dániel és Tóth-Barbalics Veronika munkája. Ez utóbbi adattárnak nem volt előzménye. A törvényhozás tagjainak listáit 2020-ban tervezzük megjelentetni.

⁸ Korábban ennél a számnál 600 fővel magasabb értékekkel számoltunk, abban azonban benne foglaltattak azok a személyek is, akik csak a főrendek között jelentek meg a törvényhozásban 1885-öt követően. (Pap 2016b: 36) Ezt követően azonban még további 800 főt sikerült azonosítanunk, ugyanis a vizsgálatot kiterjesztettük az 1861 és 1885 között igazolt főrendiházi tagokra is. Lásd előző lábjegyzet.

te lehetővé a megürült mandátum betöltését. Létezik azonban egy extrém hosszú képviselő nélküli időszak: a Nagy-Küküllő vármegyei kórhalmi kerület képviselője, Dahintén Ernő feltehetően 1914. szeptember 6-án meghalt Szávakölpény (*Кынуново*) mellett. A szávakölpényi ütközetben ugyanis a szerb csapatok 45 foglyul ejtett katonát megöltek. A legyilkoltak azonosítása, eltűnésük esetén halottá nyilvánítása évekig eltartott.⁹ A képviselőház 1914. november 25-i ülésén jelentették be a képviselő feltételezhető halálát, mivel azonban a holttestet nem találták meg, új választásokat nem írtak ki.¹⁰ Ez így is maradt a háború végéig. A mandátumot ugyan fenntartották, a marosvásárhelyi ügyvédi kamara azonban már nem volt ennyire előzékeny; a Budapesti Közlöny 1916. január 5-i számában tudósított arról, hogy a hősi halált halt beszercei ügyvédet a kamara törölte tagjai közül, és irodáját Schuller Rezsőnek engedte át.¹¹ Dahintén Ernő neve a háborút követően felkerült a Parlamentben elhelyezett első világháborús emléktáblára is, mely szerint a 32. honvédgyalogezred főhadnagya 1914. szeptember 6-án halt hősi halált.¹²

110 olyan alkalomról tudunk, amikor a képviselőt két vagy több kerületben választották meg.¹³ Ekkor a parlament alakuló ülésén a többszörös mandátumot szerzett képviselőnek választania kellett, hogy melyiket fogadja el, a többi kerületben pedig új választást írtak ki. Ezekben a helyeken tehát csak időközi választással lehetett betölteni a képviselői posztot. A korábban ismert számnak (66) megfelelő megsemmisített választást sikerült feltárnunk. A hozzájuk kapcsolódó igazolási eljárások gyakran nagyon hosszú időt, több hónapot vagy akár évet is igénybe vehettek. Megtörtént azonban az is, hogy a képviselő érzékelve a választás megsemmisítésének veszélyét, annak bekövetkezése előtt lemondott és inkább új választáson szerzett új mandátumot.¹⁴ Többször előfordult az az eset is, hogy a választók egy-egy emigránsnak juttatták a mandátumot. Kossuth Lajost például 1867 végén Pécsen, 1869 tavaszán Szentesen és Kaposváron, 1870 októberében Ókanizsán, 1872-ben Hódmezővásárhelyen, 1876-ban pedig Cegléden választották meg. Kossuth természetesen egyik alkalommal sem fogadta el az országgyűlési képviselői helyet, de a mandátumszerzés bejelentésétől a lemondó levél beérkezéséig új választást nem írtak ki, a

⁹ Molnár 2017.

¹⁰ *Képviselőházi napló* 1910–1918. 26. kötet, 196. 1914. november 25.

¹¹ Budapesti Közlöny 1916. január 5. 9.

¹² Budapesti Hírlap, 1925. október 28. 3.

¹³ Adalbert Toth munkájában 69 ilyen szerepelt. Toth 2003: 248–250.

¹⁴ Megsemmisítés okai: Kmety 1905: 296–316.; A kérdés értékelésével itt nem foglalkozunk, részletesen megette ezt Cieger András (Cieger 2011: 29–33.). Cieger Ruszoly József (Ruszoly 1980: 491–502.) munkájára hivatkozva közli a megtámadott mandátumok számát is, mely 735 volt, amit az összes választás 12%-ának minősít.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

mandátumot ugyan nem igazolták, de a képviselői helyet sem minősítették üresnek. Ez a procedúra is heteket vett igénybe.

Ha ezeket a problémás eseteket is figyelembe vesszük, és csökkentjük velük a számokat, akkor 1861-et követően 2.985 igazolt képviselőnk marad és 7.035 tényleges mandátumbetöltéssel számolhatunk.¹⁵ Ezek az adatok önmagukban jelentős fluktuációra utalnak, hiszen az egy képviselőre jutó átlagos mandátumszám 2,36. Tehát az átlagos képviselő alig valamivel több, mint két ciklusnyi időt töltött a képviselőházban.

A képviselet időhatárai

A folyamatosság vizsgálata előtt még egy módszertani problémát tisztázni kell. Ez pedig nem más, mint annak meghatározása, hogy tulajdonképpen mely időpontot vegyük figyelembe a képviselő mandátumának kezdeteként? Az általános választások esetében is külön időpontban történt ugyanis a ház megalakulása és a mandátumok igazolása. Az időközi választások során pedig a megbízólevél bemutatása és a végleges igazolás dátumai jöhetnek számításba.¹⁶

Azt hiszem, akkor járunk el leghelyesebben, ha a házszabály útmutatásait használjuk fel a probléma tisztázásához. Két kérdést kell tehát megválaszolni: mikor is alakulhatott meg a ház, és mikortól volt szavazati joga egy képviselőnek?

Először nézzük a ház megalakulásának szabályozását. Az 1848-as ideiglenes házszabály szerint a képviselőház megalakulásához 226 képviselő igazolására volt szükség. Az országgyűlés megnyitása után tehát az első feladat az igazolási eljárások lebonyolítása volt. A megválasztott képviselőket sorshúzással 9 osztályba sorolták, minden osztály a számban felette lévő osztály mandátumait vizsgálta meg, úgy, hogy végül az első osztály a kilencedikre jutott. Amíg a választás ellen benyújtott panaszt ki nem vizsgálták, és afölött szótöbbséggel döntést nem hoztak, a képviselő nem

¹⁵ Megjegyzendő, hogy Cieger András, szintén Ruzsoly József-re hivatkozva „mintegy 6000 általános és időközi választást” szerepeltet az idézett helyen. Ezzel szemben nekünk 7.685, tehát 28%-al több választási adatot sikerült összegyűjteni a vonatkozó időszakra (1848–1918) nézve. Ebben a számban természetesen minden megmértetés szerepel. Ilonszki Gabriella által vezetett adatgyűjtés 1884 és 1910 között 3672 mandátumadatot tárt fel pontos kezdet és vég megjelölése nélkül, ugyanezen időszakra nézve mi 3925, dátummal is azonosított adattal rendelkezünk.

¹⁶ Pál Judit és kutatótársai a választási adatok közlésekor a rendes választások esetében a ház megalakulásának napját, az időközi választások esetében pedig a végleges igazolás napját vették figyelembe. Pál–Popovici–Fehér–Judean 2018: 54–55.

minősült igazoltnak.¹⁷ 1861-ben a negyedik ülésnapon sikerült megalakulnia a képviselőháznak, 1865-ben pedig a harmadikon. 1865-ben azonban már a ház megalakulása előtt felmerült a megalakulást szabályozó házszabály megváltoztatásának kérdése, ugyanis nagy számban adtak be petíciót a lezajlott választásokkal kapcsolatban, emiatt pedig többen attól tartottak, hogy a ház nem fog tudni időben megalakulni. A képviselőház azonban Deák Ferenc javaslatára visszautasította azt a felvetést, hogy még a megalakulás előtt foglalkozzanak a megalakulás újra szabályozásával, hiszen ez azt jelentette volna, hogy egy formailag meg sem alakult testület hoz önmagával kapcsolatos szabályokat.¹⁸ Az új házszabályról szóló javaslatot végül csak 1868. november 6-án nyújtotta be a kiküldött bizottság.¹⁹ Az 1868 november 17-i ülésen Deák Ferenc támogatta a revízió ügyét, melynek szükségességét azzal indokolta, hogy emlékeztette a képviselőket arra, hogy milyen bizonytalan volt, az elhúzódó igazolások miatt, a képviselőház megalakulása.²⁰ Érvelése megegyezett a bizottsági jelentés érrendszerével, mely szintén az elhúzódó eljárás elvi lehetősége miatt tartotta szükségyszerűnek a változást.²¹ Magát az új házszabályt a december 8-i ülésen fogadták el. A kérdés jelentőségét mutatja, hogy a 27 oldalas dokumentumból 4 oldal foglalkozik a ház megalakulásával, 9 pedig a képviselők igazolásával. A házszabály értelmében a ház akkor tudott megalakulni, ha a képviselők legalább fele már gyakorolhatta tagsági jogát, tehát az országgyűlési tisztségviselők választása során már szavazhatott. A szavazók körébe azonban nemcsak azok tartoztak bele, akiknek mandátumukat nem támadták meg, hanem azok is, akikkel kapcsolatban panasz érkezett ugyan, de a választási jegyzőkönyvüket érvényesnek, tehát tartalmilag és alakilag törvényesnek találták az osztályok. Ha a választási jegyzőkönyvet formailag és tartalmilag megfelelő módon állították ki, akkor a képviselő a végleges igazolás előtt is szavazati joggal bírt.²² Az általános választások során a mandátumokat a ház megalakulásáig lehetett megtámadni, ennek hiányában a megalakulás után a képviselők automatikusan igazoltnak minősültek. A ház megalakulása utáni választások esetében a választás után 30 nappal bezárólag lehetett panaszt benyújtani, ennek hiányában a képviselőt igazoltnak minősítették.²³ Az új házszabály a mandátumigazolásokra külön bizottság alakítását rendelte el.

¹⁷ *Képviselőházi házszabályok*, 1848–1849. 1–2.

¹⁸ *Képviselőházi napló*, 1865–1869. 1. kötet 2–3. 1865. december 14.

¹⁹ *Képviselőházi napló*, 1865–1869. 10. kötet, 237. 1868. november 6.

²⁰ *Képviselőházi napló*, 1865–1869. 10. kötet, 332. 1868. november 17.

²¹ Jelentése a házszabályok átvizsgálására kiküldött bizottságnak. *Képviselőházi irományok*, 1865–1869. 6. kötet, 161. 350. iromány

²² *Képviselőházi házszabályok*, 1868: 201.

²³ *Képviselőházi házszabályok*, [1868] 209.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

A képviselői szerep gyakorlása tehát nem kötődött a végleges igazoláshoz, hanem azt már megelőzte. Az általános választások esetében a ház megalakulását követően ideiglenesen élhetett vele a megválasztott, de még nem igazolt képviselő. Az időközi választások esetében pedig a választási jegyzőkönyv bemutatása után tehetett így, függetlenül attól, hogy a mandátumát igazolták-e. Ehhez azonban arra volt szükség, hogy az osztályok ne kifogásolják a megbízólevelet, vagy ha mégis ezt tették, magát a mandátumot senki ne támadja meg kérvénnyel.²⁴ E szabályok alapján a képviselői szerepkör kezdődatumnak a rendes választások esetében a ház megalakulását kell tekinteni, hiszen ekkorra került sor a megbízólevelek formai megvizsgálására és bemutatására. Az 1868-ban elfogadott házszabály gyakorlatilag biztosította, hogy a 4. ülésre megalakulhasson a képviselőház. Időközi választás alkalmával pedig az alakilag és tartalmilag kifogástalan megbízólevél képviselőházi bemutatását tekinthetjük a kezdőnapnak. A mandátum vége lehet természetesen az országgyűlés feloszlatásának a napja, a képviselő lemondásának, halálának, vagy a választási eredmény országgyűlés általi megsemmisítésének az időpontja is.

Miután áttekintettük kit is számolhatunk a képviselők közé, és milyen időhatárokat vehetünk figyelembe az országgyűlési szerepvállaláshoz kapcsolódóan, térjünk át a tanulmánynak a képviselői folytonossággal foglalkozó részére.

Az időközi választások dinamikája és az összeférhetlenségi szabályok 1861 és 1918 között

Az elitbe kerülés útja kapcsolódhatott az általános választásokhoz, de ezeket a lehetőségeket bővítették az időközi megmérettetések, hiszen itt újabb kapuk nyílhattak a korábban még nem szerepelt személyek számára. A folytonosság kérdésével tehát szorosan összefüggött az is, hogy egy cikluson belül hányszor került sor időközi választásra. Most ezt veszem vizsgálat alá.

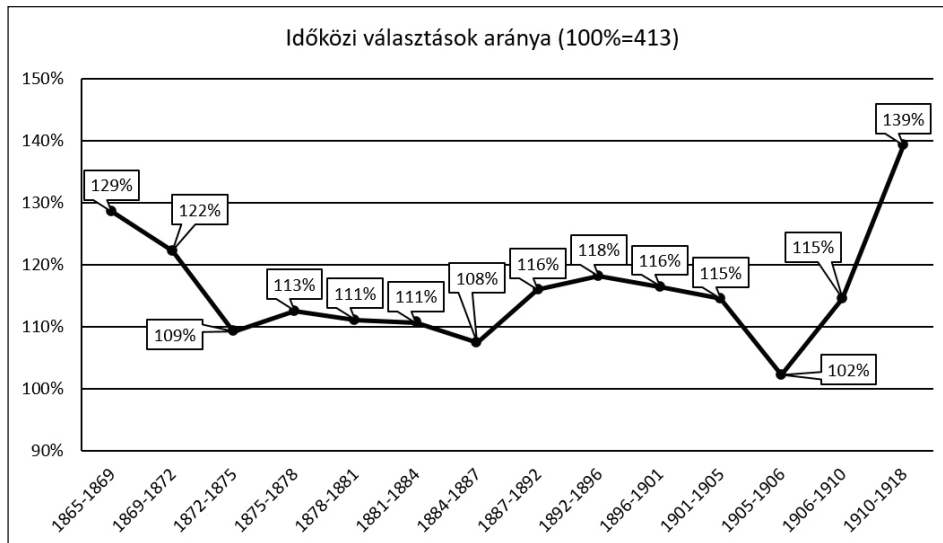
A korszak országgyűlései közül az első kettő nehezen vethető össze a későbbiekkel, hiszen 1861-ben az erdélyi területeken egyáltalán nem voltak választások, az 1865-ös ciklus alatt pedig csupán 1866 elején tartották meg Erdélyben a pesti országgyűlésre vonatkozó választásokat. 1861-ben 330 kerület küldött képviselőt Pestre, melyek közül 18 mandátumot nem töltött ki az első alkalommal megválasztott képviselő, emiatt 15 időközi választásra került sor. Az 1865-ös ciklus esetében 409 kerületi eredményt sikerült feltárnunk. Formailag időközi választásnak számíthatnak az erdélyi mandátumok, hiszen ezek betöltése csupán az 1865-ös erdélyi országgyű-

²⁴ Kmety 1905: 314., 318.

lés december 25-ei elnapolását követően kerülhetett sor. Az erről szóló királyi leirat 1866. január 10-én érkezett meg Kolozsvárra. Az erdélyi képviselőket dominánsan 1866 márciusában igazolták, de három kerületben az év végén, háromban pedig csak 1867-ben sikerült bemutatni a választási jegyzőkönyvet.²⁵

Ennek okán az 1861-es ciklus esetében, annak rövidege miatt sincs értelme a kérdést vizsgálni. Az 1865–1868-as ciklusnál pedig azzal a megkötéssel tudjuk az elemzés elvégezni, hogy nem egy általánosan megjelölt időpontot tekintünk kezdőpontnak, hanem azt a dátumot, amikor abban a kerületben az első képviselőt legalább ideiglenesen igazolták.

A következő ábra azt mutatja meg számunkra, hogy az összes mandátumszámhoz képest – 1868-at követően 413 – az egyes ciklusokon belül mekkora volt a mozgás, tehát valójában hány választást tartottak.

Az adatok, két jól magyarázható végelettől eltekintve, hasonulnak egymáshoz, kiugró értékekkel nem találkozunk. Az 1875 és 1887 közötti hároméves ciklusokban alacsonyabb, az 1887 és 1905 közötti (elméletileg) ötéves ciklusokban pedig valamivel magasabb volt az időközi választások száma. Az 1905–06-os mélypont értelemszerűen a ciklus csonkaságából adódik. Érdekes azonban a két véglelet kissé részletesebben is megvizsgálni, és figyelmünket elsősorban az első két országgyűlési ciklusra fókuszálni.

²⁵ Az utolsó erdélyi országgyűléssel kapcsolatban lásd: Pál 2010: 138–145.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

Mint az látható, az első két ciklusban igen magas volt a kilépő képviselők száma, közülük is kiemelkedtek azok, akik a kinevezésük miatt mondtak le mandátumukról. A kiépülő magyar állam hivatalaiba ugyanis nagy számban nevezték ki az országgyűlési képviselőket is. Ilyen kinevezés miatt adta vissza mandátumát 77 képviselő. Ez a szám önmagában magasabb annál, mint ahány időközi választásra az 1872 és 1910 közötti ciklusokban sor került. A lemondások kérdése azonban nem csak emiatt érdemel kiemelt figyelmet, hanem azért is mert ebben az időszakban még nem létezett olyan összeférhetlenségi törvény, mely ezt a kérdést szabályozta volna. Kállay Ödön baloldali képviselő ugyan 1866. február 23-án benyújtott egy igen rövid törvényjavaslatot, mely megtiltotta volna a képviselőknek, hogy mandátumuk alatt és annak lejártát követően három évig kormányzati kinevezéstől függő hivatal vállaljanak,²⁶ de a túl radikális javaslattal a képviselők nem foglalkoztak.²⁷

Az első két, kinevezés miatt benyújtott lemondás bejelentése 1867. január 12-én történt meg. Ekkor olvasták fel ugyanis a képviselőházban Kalóczy Lajos és Perczel Béla levelét. Kalóczy azt közölte a képviselőkkel, hogy 1865. november 24-én, kerületi gazdasági főtisztnek nevezték ki. A képviselő lemondó levelében a következőképpen fogalmazott: „Jelen hivatalos állásom azonban nem változtathatja meg a politikai téren eddig vallott elveimet, a melyekhez ezentúl is hű fogok maradni. Mégis, miután jelen hivatalos állásomat képviselővé választásom után vállaltam el, alkalmat kívánok nyújtani küldőimnek arra, hogy választói jogukat újból gyakorolva, akarataikat akadálytalanul érvényesíthessék. Ez okból képviselői állásomról ezennel lemondok.” Kalóczy nyilatkozatát követően Perczel Béla hasonló tartalmú levelét ismertette Tóth Vilmos jegyző. Perczel ítélőtáblai előadóvá való kinevezése miatt látta szükségesnek, hogy újra megmértesse magát. A lemondásokra Deák Ferenc reagált először, aki fontosnak tartotta, hogy a ház kimondja, a parlamenti illemből kövezik az, hogy azok a képviselők, akik a kormánytól függő hivatalt nyernek, újra a választók elé álljanak. Utalt azonban arra, hogy a kérdést összeférhetlenségi törvénnyel kell rendezni, de addig is szükségesnek tartotta az ideiglenes állásfoglalást. A képviselők ezt el is fogadták.²⁸ Az összeférhetlenség kérdése többször előkerült, de végül csak az 1875. évi I. törvénycikk rendezte azt.²⁹ Az első összeférhetlenségi

²⁶ Törvényjavaslat az országgyűlési képviselő állásának a kormánytól függő hivatalokkal való összeférhetlenségéről. *Képviselőházi Irományok*, 1865. 1. 42. 13. iromány

²⁷ Zeller 1930: 4–5.

²⁸ *Képviselőházi napló*, 1865–1869. 3. kötet, 163–164. 1867. január 12.

²⁹ A kérdésről részletesen lásd: Zeller 1930: 11–74.; A bírák számára 1869. évi IV. törvénycikk 8. paragrafusa, az állami számvevőszék alkalmazottai számára pedig a 1870. évi XVIII. törvénycikk 4. paragrafusa tiltotta meg a törvényhozásban való részvételt. CJH 1870:XVIII. § 8.

törvény meghatározta azokat az állásokat, melyeket egy képviselő nem tölthetett be. Az országgyűlési politikusok esetében valószínűleg a 3. paragrafusnak lehetett a legnagyobb jelentősége, mely többek között a törvényhatósági, községi tisztviselők és hivatalnokok számára tette lehetetlenné a beosztás és a mandátum egyidejű betöltését. A 8. paragrafus pedig arról rendelkezett, hogy azok a képviselők, akiknek állása nem összeférhetetlen ugyan a mandátummal – miniszterek, államtitkárok, országos intézetek igazgatói, fővárosi közmunkatanács elnöke, alelnöke, közoktatási, egészségügyi tanácsosok, egyetemi, műegyetemi tanárok, biztosok, küldöttek, megbízottak – de azt a megválasztásuk után kapták, képviselői megbízatásukat csak úgy tarthatták meg, ha a kinevezést követően lemondtak és újra megválasztották őket.³⁰ A deákparti kormányzás utolsó hónapjaiban elfogadott törvény egészen 1901-ig szabályozta az összeférhetetlenséget. Az említett megkötések azonban a korszak egészében érvényben voltak, a századfordulót követően ugyanis az új törvény elfogadását elsősorban a gazdasági jellegű ügyek tisztázatlansága tette szükségessé.³¹

1875 tehát fontos határpont, mely hathatott a politikai elit összetételére és összekapcsolódhatott az ebben az évben történő politikai változás – a Szabadelvű Párt megalakulása – hatásával.³²

Az összeférhetetlenségi törvény hatályba lépése előtti 7 évben, amikor a képviselők még nem a törvény hatálya miatt, hanem a ház által megalkotott erkölcsi szabályok következtében alkalmazták az összeférhetlenséget, 130 fő (139 alkalommal) mondott le kinevezése miatt a mandátumáról. Az indoklás nélküli esetek száma azonban szintén jelentős volt (61), valószínűleg ezek között is akadtak kinevezés miatti lemondások. A 200 ilyen időközi választás után, 51 alkalommal tért vissza még ugyanabban a ciklusban a képviselőházba, a lemondott képviselő (közülük 5 főnek nem ismerjük a lemondási indokát). Fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy 1885-ig

³⁰ CJH 1875:I.

³¹ Cieger 2011: 54–57. A gazdasági okok miatti összeférhetlenséggel jelen tanulmányban nem foglalkozom. Ennek oka egyrészt az, hogy Cieger András részletesen írt a kérdésről idézett monográfiájában (Cieger 2011: 115–127), másrészt pedig a tapasztalatok azt mutatják, hogy a sokkal nehezebben kideríthető gazdasági összeférhetlenség kevésbé volt okozója a képviselői lemondásoknak. Cieger András által idézett adatok alapján tudjuk, hogy 1897 és 1904 között 204 ilyen típusú bejelentés érkezett, melyek száma 1901-et követően jelentősen visszaesett. Gazdasági jellegű összeférhetlenséggel mindösszesen 18 lemondást indokoltak a képviselőházban. 1875 és 1901 között 10 ilyen esettel találkoztunk, 1901 után pedig 8 fordult elő.

³² 1875 jelentőségét hangsúlyozza Dobszay Tamás is. „A politikai élet szereplői e ciklusok során tanultak bele a parlamentarizmus rendszerébe, formálták ki annak hazai változatát.” (Dobszay 2015: 365.) Valamint ennek az időszaknak a forradalom és szabadságharc résztvevőihöz való szoros kapcsolatára hoz példákat. (Dobszay 2015: 374–376.)

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

a főispánokká vált képviselőknek sem kellett elbúcsúzniuk a törvényhozástól, hiszen a funkciójuk alapján a főrendiháznak tagjaivá válhattak. A lemondottak közül 32 új főispán cserélhette képviselői mandátumát főrendiházi tagságra. További 16 fő – közülük 10 indoklás nélkül mondott le – nem főispánként ugyan, de szintén a főrendek között fordult elő, a képviselőségét követően. 1867. január 12., az első lemondások dátuma, és az összeférhetlenségi törvény hatályba lépése közötti időszakban kinevezése miatt lemondott 130 képviselő közül 78, az indoklás nélkül lemondottak közül pedig 15 személy maradt tagja a törvényhozás valamely házának. Ha nem vesszük figyelembe a több kerületben való megválasztás (16 eset) valamint a képviselő halála miatt (57 eset) szükségessé váló időközi választásokat, akkor 229 személy 251 időközi választási adatával számolhatunk a vizsgált időszakban. Közülük azonban 93 fő (41%) továbbra is tagja maradt a törvényhozásnak. A kiugróan magas értékekből tehát nem következik automatikusan, hogy ezekben az időszakokban nagyobb lehetett volna a fluktuáció, bár a főrendiházba kerültek helyét be kellett tölteni, de ezek a személyek továbbra is tagjai maradtak a törvényhozásnak.

A kezdeti évek után most térjünk át a sokkal egyszerűbben magyarázható utolsó ciklusra, az 1910 és 1918 közötti kiugró értékekre. Az általános választások elhalasztása miatt az 1910. június 23-án összeült képviselőház 10 év és öt hónap hosszúságban ülésezett. A 413 képviselői helyre 595 választást írtak ki ebben az időszakban. A magas számok azonban két kiemelkedő értékből adódnak. A ciklus alatt 77 fő halt meg, ez a szám több mint kétszerese az 1887 és 1905 közötti hosszabb ciklusok átlagának (30). Ugyanez mondható el a kinevezések miatti lemondásokról is. A 72, kinevezése miatt lemondott képviselő közül 30 fő térhetett vissza a parlamentbe, ők gyakorlatilag szinte kivétel nélkül az át- meg átalakuló kormányok miniszter képviselői voltak. A további 42 kinevezett lemondásainak dinamikája szintén igazodott a kormányzati változásokhoz, ők elsősorban a főispáni karban kaptak szerepet. Ezek a főispánok azonban az 1885-ös reform értelmében már nem lehettek tagjai a főrendiháznak. A munkapárti főispánokat Tisza István lemondása után folyamatosan váltották le, helyükre gyakran kerültek ellenzéki képviselők. A menesztett munkapárti főispánok esetleges újrválasztását a megváltozott politikai viszonyok akadályozták meg. Az 1917–18-ban főispánná, kormánybiztossá kinevezettek pedig a háborús vereség és a parlament feloszlata miatt kerültek ki – igen gyakran véglegesen – az országos politikai elitből. Az utolsó ciklus kimagasló értéke tehát csak látszólagos, ha tekintetbe vesszük a ciklus hosszát, természetesnek tekinthető. Egyedül az 1917–18-as év belpolitikai eseményei bizonyulnak ebből a szempontból egyedinek, melyek nagyjából két tucat mandátumot érintettek (ennyi volt azon képviselők száma, akik Tisza lemondását követően kerültek ki a parlamentből).

Ha visszatérünk a fejezet elején felvetett kérdésünkre, ekkor az előző áttekintés alapján megállapíthatjuk, hogy az egyes ciklusokban nem volt kiemelkedő az időközi választások száma, és így ez nem befolyásolta eltérően a képviselői folytonosság lehetőségeit a korszak különböző periódusaiban.

Az új képviselők szerepe az egyes országgyűléseken

Ha a képviselők fluktuációját szeretnénk vizsgálni, akkor elsősorban azokra a személyekre kell koncentrálnunk, akik egy adott cikluson belül első alkalommal kerültek be a parlamentbe, tehát ott pályakezdőnek számítottak. Egy ilyen vizsgálatban a népképviselők mindegyike egyszer szerepel, még hozzá annál az országgyűlésnél ahol őt első alkalommal megválasztották. Az 1848-ban összeült első népképviselési országgyűlésen formailag mindenki újnak számított, ami természetesen nem fedti a valóságot, hiszen a képviselők jelentős része (30%) már a rendi korszak országgyűlésein is részt vett.³³ Nyilvánvalóan nem csak 1848-ban volt lehetséges az, hogy egy rendi követ első alkalommal jelenjen meg a népképviselők között. Teljesen pontos képet akkor tudnánk alkotni, ha a rendi országgyűlések résztvevőinek és a népképviselési országgyűlések tagjainak az adatsoraikat egyesítenénk, sajnos azonban ilyen adatbázis még nem áll rendelkezésünkre. Mivel azonban az első országgyűlések népképviselőinek rendi előéletét korábban már feltártam, viszonylag kevés adathiánnyal kell számolnunk, hiszen a hosszú időintervallum miatt kisszámú olyan 1848 előtt is szerepet kapó személy kerülhetett be 1875 után a képviselőházba, akinek 1848 előtti szereplése homályban maradt kutatócsoportunk előtt.

A problémát elsősorban nem is az jelenti számunkra, hogy nem tudnánk a korábbi szereplésről, hiszen Pálmány Béla almanachjainak segítségével ez viszonylag könnyen kideríthető, hanem annak a kérdésnek az eldöntése okoz dilemmát, hogy újnak számítsuk-e az egyén népképviselési szereplését, ha már a rendi időszakban is szerepet vállalt a törvényhozásban. Két lehetőség adódik: vagy kizárunk minden rendi időszakban is szereplőt (hiszen ezek az emberek egy alkalommal sem jelennek meg az újak között), vagy abból kiindulva, hogy a népképviselés választási mechanizmusa jelentősen különbözött a korábbi rendszertől, elválaszthatjuk egymástól a két időszakot. Az első megoldáshoz kapcsolódó problémák – minden főnemes elvi felsőtáblai tagsága, ablegatus intézménye, városi követek, erdélyi regalisták – miatt a második megoldás mellett döntöttem, új embernek minősíték minden népképviselőt abban a ciklusban, amikor 1848-ban vagy azt követően először jelent meg

³³ Pap 2016b: 30–35.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

a parlamentben. Ebből következően nem sok értelme lenne az első népképviseleti országgyűlés ilyen vizsgálatának, 1861-ben pedig az országgyűlés csonkasága okoz összehasonlítási problémákat, ezért az új képviselők adatait ezekre az évekre nem számoltam ki, de az ottani szereplést természetesen 1865 után figyelembe vettem.³⁴

Azonban nem csupán a pályakezdők aránya érdekes, hanem az is lényeges, hogy az adott személyek meg tudtak-e kapaszkodni az országos politikai elitben, tehát az első megválasztás után még hány ciklusban voltak tagjai az országgyűlésnek. Ezt a kérdést természetesen alapvetően befolyásolhatta, hogy az adott személy hány éves volt az első sikeres választáskor, hiszen magasabb életkorban való megválasztás esetén nagyobb volt a valószínűsége a mandátumszerzéshez közelebbi elhalálásnak, vagy betegség miatti visszavonulásnak.

Van azonban még egy szempont, amit már korábban is említettem, de azt hiszem itt is figyelembe kell venni, ez pedig a főrendiházban való szereplés lehetősége. Ennek illusztrálására a legjobb példa talán gróf Andrássy Gyula esete lehet. Andrássy ugyanis 1861. április 6. és 1871. november 30. között 4 cikluson keresztül volt tagja a képviselőháznak, közös külügyminiszterként azonban a sátorlajújhelyi mandátumról lemondott és a főrendek között szerepelt a neve. A külügyminiszteri posztról való lemondása után haláláig aktív tagja maradt a főrendiháznak. Úgy gondolom, hogy a politikai pálya esetében mindenképpen figyelembe kell venni a főrendek között való szereplést. Természetesen azzal a megkötéssel tudjuk ezt megtenni, hogy tisztában vagyunk azzal, hogy az igazolás nem jelentett egyben részvételt is az országgyűlési munkában.³⁵ Az elvi joggal rendelkezők és ezzel gyakorlatban élők köre azonban nagyon nehezen választható ketté és ebben az elemzésben talán nincs is rá szükség.

A korszak egészét tekintve 410 képviselőnél tudunk főrendiházi tagságról.³⁶ Ez a 410 fő 1210 alkalommal került be a képviselőházba. A 410 fő közül 176 fő főrendi

³⁴ Az első népképviseleti országgyűlések tagságának rendi előéletével kapcsolatban lásd: Pap 2016b: 36–40.

³⁵ A főrendek politikai aktivitásával Tóth-Barbalics Veronika foglalkozott. Ezt a kérdést a névszerinti szavazások és a hozzászólások alapján vizsgálja meg. A problémát azonban az jelenti, hogy 1865 és 1885 között 14, 1885 és 1918 között pedig csupán 38 esetben került sor névszerinti szavazásra. A hozzászólások pedig még esetlegesebbek. Tehát igazából megállapíthatatlan, hogy a főrendek közül gyakorlatilag hányan vettek részt érdemben a törvényhozásban. Tóth-Barbalics 2017: 342–343.

³⁶ Abban az esetben ha 1885-öt követően egy főrendet képviselőnek választottak, akkor a főrendiházi tagsága nem szünetelt, és a legkevésbé sem szűnt meg. A törvényszöveg szerint (1885. évi VII. törvénycikk 12. paragrafus) a képviselővé választott főrend tagságát nem gyakorolhatja, az igazoló bizottság „szabadságolta” vagy esetleg a „részvétel kötelezettsége alól hivatalból” felmentette őt. Ballabás 2018: 33.

szereplése megelőzte a képviselővé választását. Ez a társaság elsősorban a született főnemesekből valamint országgyűlési szerep nélkül főispánná kinevezettekől állt. Közöttük kereshetnénk többek között az olyan személyeket is, akik a főrendiház reformja után veszítették el az ottani részvétel lehetőségét és ezért jelentek volna meg a képviselők között. A 176 főből 68 olyan képviselőnk van, akik a reform életbe lépése után kerültek át a főrendek közül a képviselőházba, köztük kell majd keresni az ilyen politikusokat. Ebben a csoportban azonban más típusú életpályákra is találunk példát, itt szerepel a főispánként (is) főrend Bánffy Dezső és Gyürky Ábrahám, de az országgyűlési politikába a századforduló után bekapcsolódó Károlyi Mihály és Esterházy Móríc is. Ha voltak is tehát olyan főrendek, akik a reform miatt lettek volna képviselők, a számuk nem lehetett túl jelentős. 234 főrend pedig képviselői adattal szerepelt először a népképviselési országgyűléseken. A kép esetükben azonban nagyon csalóka, hiszen születésük alapján többen már a rendi országgyűlések során is a főrendek közé tartoztak. 110 olyan képviselőnk van, akiről életkora és rangja alapján feltételezhetjük, hogy 1848 előtt is jelen volt a főrendek között. A 110 fő közül 60 volt csupán születés alapján tagja a dualizmus kori főrendiháznak, ötvenen pedig főispánként (is) lehettek jelen. Ezt a 110 főt alaposabban meg kell majd vizsgálni, hiszen olyan politikai pályákkal találkozhatunk ebben a csoportban, melyek a reformkori főrendek közül vezetnek át a népképviselők közé. A másik 124 képviselő főrend olyan életkorral rendelkezett a népképviselési időszakban, hogy a rendi országgyűléseken még nem vehetett részt, tehát az esetükben biztos, hogy előbb lettek népképviselők és csak azt követően váltak főrenddé. 1885 előtt nyilvánvalóan ide tartoztak a nem főnemes főispánok és főpapok. 1885 után pedig a főrendek közé kinevezett nem főnemes tagok és egyházi méltóságok.³⁷ Az 1885 után képviselőként pályakezdő későbbi főrendek (35 fő) között, a névsort böngészve nem tűnik jellemzőnek az az elméleti karriertípusú személy, aki megfelelő jövedelmi adottság nélkül, a vagyon későbbi várományosaként először képviselőnek választatta volna meg magát.³⁸ Itt inkább olyan személyeket találunk, akik egy-egy politikai kur-

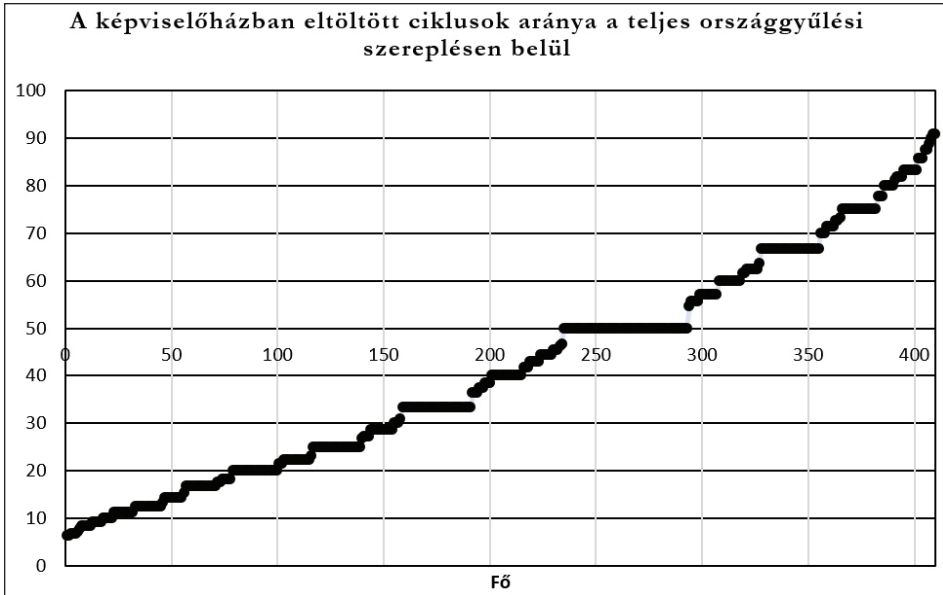
³⁷ Az élethosszig kinevezett tagok között (számuk maximum 50 fő volt) a reform időpontjában 30%-nak nem volt nemesi címe, vagy azt 1867 után kapta. 1918-ra ez a kategória azonban elérte az 50%-ot. Ennek a csoportnak a társadalmi összetételével kapcsolatban lásd: Tóth-Barbalics 2011: 742–744. A főispánok további szereplésével kapcsolatban pedig Tóth-Barbalics 2011: 734–735.

³⁸ Ballabás Dániel adatai alapján tudjuk, hogy a reform után 361 főt hívtak meg a főrendiházba, melyek közül 259 fő volt főnemes, szemben a reform előtti utolsó idősakkal, amikor is 728 főnemes tagsága állapítható meg. A 728 főből 530 nem tudta megőrizni tagságát a vagyoni cenzus bevezetésének hatására. Ezt a listát kell majd összevetni az általunk talált 35 fővel. (Ballabás 2013: 278–279, 281.)

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

darc után kerültek tisztség (pl. Wekerle Sándor) esetleg rang alapján (pl. Tisza István) időlegesen a főrendek közé.

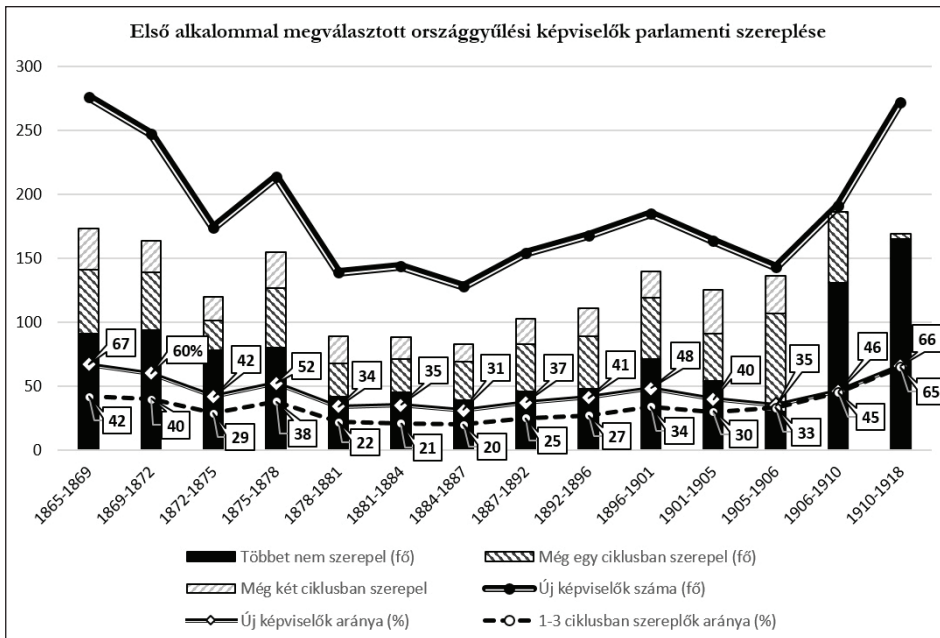
A 410 képviselő-főrend esetében annak is jelentősége van, hogy az adott személy életpályájának mekkora szakaszában volt tagja az egyik vagy a másik háznak. Ezt a kérdést csak úgy tudjuk megvizsgálni, ha meghatározzuk azt, hogy az összes ciklus közül, melyet elméletileg a házban töltött a politikus, hány százalékban volt jelen a képviselők között.³⁹ Ezt mutatja be nekünk az alábbi diagram.

Látható, hogy a képviselő-főrendek többsége (234 fő) több cikluson keresztül szerepelt a főrendházban mint a képviselők között. Az átmeneti életpályák esetében tehát inkább a főrendházi szereplés tekinthető dominánsabbnak. Az ábra alapján látható azonban az is, hogy jelentős torzuláshoz vezet ha az egyéni életpályák vizsgálata során, csak a képviselőházi szerepre vagyunk tekintettel, hiszen a képviselők 14%-a beletartozott ebbe az átmeneti kategóriába.

³⁹ Fel kell azonban arra hívni a figyelmet, hogy 1884 előtt a főrendek országgyűlésről országgyűlésre meghívót kaptak, és ennek alapján lehet vizsgálni az igazoló bizottság iratait. 1885 után azonban csak egyszer történik ilyen aktus, ezt követően elméletileg minden ciklusban megjelenhetett a főrendek között a kvalifikált személy. Tehette ezt addig, amíg a tulajdonviszonyai úgy nem alakultak, hogy elveszítette a megjelenés jogalapját, vagy esetleg elhalálozott. Ballabás 2018: 31–32.

A rendi korszakkal való kapcsolat és a főrendiházi szerep áttekintése után nézzük tehát az új képviselők parlamenti szereplését. A figyelembe vett mandátumok közül, a fentiekben leírtaknak megfelelően, ki kell hagyni a megsemmisített választásokat és a több kerületben való megválasztáshoz kapcsolódó lemondásokat. A ciklikus adatok esetében nem az első képviselőseget, hanem a parlamentben való első igazolt részvételt szerepeltettem (a 3004 személyből 176 képviselő-főrendnél különbözik a kettő). Egy olyan diagramot készítettem melyen több kérdéskört ábrázolok egyben. Látható rajta az adott ciklus új országgyűlési képviselőinek összlétszáma és ezeknek a mandátumszámra (413) vetített aránya. Ebben az esetben az első igazolt képviselői szereplésnél jelenik meg minden személy. Emellett úgynevezett halmozott oszlopdiagrammal ábrázolom az újak közül az egy, kettő vagy három mandátummal bíró országgyűlési résztvevőket. Ezekben a számokban nem szerepelnek külön mandátumként azok az időközi választások, melyekkel a korábbi, az azonos cikluson belüli szereplését ismételte meg a képviselő. A halmozott oszlop lehetővé teszi azt is, hogy a három alcsoportot vizuálisan is elkülönítsük egymástól. Ugyanezt az értéket rávetítettem a 413 mandátumra és ennek arányában ábrázoltam ezt a kört. Így keletkezett az alábbi diagram.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

Az új képviselők számában és arányában⁴⁰ a dualizmus első időszakában kiugróan magas értékekkel találkozunk, de az adatok csökkenő tendenciát követnek, majd a kezdeti stabilizációs folyamatot megtöri az 1875-ös választás, mely egyszerre realizálta a pártstruktúra átalakulásának és az összeférhetetlenségi törvénynek a hatásait a képviselői karban. Ezt követően az időközi választások alakulásához hasonló folyamatnak lehetünk a tanúi, a hároméves ciklusok és az ötéves ciklusok adatai nagyon hasonlítanak egymáshoz, hiszen ezek egybeesnek a megnövekedett ciklushossz miatt gyakrabban bekövetkező képviselőhalállal. Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy az 1896-os választás értéke ugyan magasabb, de ekkor sem következik be nagymértékű képviselőcsere. Megemeli az értékeket a szabadelvűek összeomlását követő 1906-os választás, főleg ha azt is figyelembe vesszük, hogy ehhez az értékhez valójában még hozzá kell adnunk azokat személyeket, akik 1905-ben először kerültek be a parlamentbe. Az 1910 utáni kiugró érték, pedig természetesen a hosszú ciklusból következik.⁴¹

⁴⁰ Ilonszki Gabriella által közölt adatok 5–6%-kal elmaradnak az általam számoltaktól, melynek oka a figyelembe vett mandátumok közötti különbségből adódik, a két adatsorban megfigyelhető tendencia azonban azonos. Ilonszki 2009: 109. Egy korábbi tanulmányom elkészítésekor, csupán a rendes választásokat figyelembe véve Ilonszki Gabriella alacsonyabb értékeihez hasonló adatokat kaptam, célszerűbb azonban a teljes adatsort figyelembe venni, ha az összes képviselőre vonatkozó vizsgálatot hajtunk végre. (Pap 2016b: 36.)

⁴¹ Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a porosz parlamentet vizsgáló, 2659 képviselőt feltáró párhuzamos kutatás, nagyon hasonló jelenséget tárt fel. Az új képviselők szereplését ott is a fluktuáció egyik legfontosabb mutatójaként értékelik. Az 1867 és 1918 közötti időszak három nagy korszaka jól tükröződik az újak arányának az alakulásban is. Poroszország esetében az 1867–1873 közötti periódus a német egység kialakulásával összekapcsolódva 47,5%-os átlagot produkál, hiszen ekkor olyan területekről érkeznek képviselők, melyek korábban nem tartoztak Poroszországhoz. 1873 és 1889 között a bismarcki korszak 32,9%-os átlaggal bír, míg 1889 és 1918 között újra valamivel magasabb értékek jelennek meg (35,5%-os átlag). Az új képviselők megjelenése azonban nemcsak ezekkel a politikai változásokkal függött össze, hanem a képviselőkeretnek az átalakulásával, a mandátumszám és a ciklushossz növekedésével. (Mann 1988: 15–18.) Ez utóbbi jelenségre magunk is utalhatunk.

Az osztrák parlament értékeivel való összehasonlítást nagymértékben hátráltatja, hogy ott, szemben a magyar helyzettel jelentős választójogi reformokra került sor. Ez pedig alapvetően hatott a parlament összetételére és természetesen megemelte az értékeket. (Adlgasser 2010: 59–61.)

A pártok adatsorai szintén az átlagtól eltérők lehetnek, főleg igaz ez az olyan formációkra, melyek parlamenti előzmény nélkül jutnak be a törvényhozásba. A magyar parlamentben ez elsősorban a passzivitásból visszatérő nemzetiségi pártok esetében volt jellemző, hiszen az országgyűlési pártok általában egymásból születtek fúziók vagy pártszakadások révén.

Regionálisan azonban különböző értékkel találkozunk. Erre hívja fel a figyelmet Pál Judit-

Ha figyelmünket az országgyűlési szereplés időszakát ábrázoló halmozott oszlopokra fordítjuk, akkor azt is láthatjuk, hogy mekkora volt ezeknek a frissen bekerült politikusoknak a megkapaszkodási esélye. Ezekon az adatokon is visszaköszön a kezdeti időszak instabilabb viszonyrendszere, majd az adatok stabilizálódnak. 1887-től ismét emelkedést tapasztalhatunk, az 1896-os kiugró érték itt is visszaköszön. Jól látszik, hogy 1896-ban megemelkedett a csak egyszer szereplő képviselők aránya, ami az 1896-os választás viszonyainak ismeretében jól indokolható. 1901 után azonban változik a kép. Ezeket az adatokat azonban már csak bizonyos megkötésekkel értelmezhetjük. Nem szabad ugyanis megfeledkezni arról, hogy közeledik az 1910-es választás és ezáltal csökken a parlamentben eltölthető mandátumok száma, ami azt eredményezi, hogy jelentősen lecsökken, majd pedig teljesen meg is szűnik a mandátumismétlés lehetősége. Emiatt a századforduló utáni értékek már nem igazán vehetőek össze a századforduló előttiéekkel. Az oszlopok azt is tükrözik, hogy az 1905-ben megválasztott újak dominánsan ismételték 1906-ban is. Ők voltak azok a képviselők, akik a szabadelvű bukás után bekerültek a felszabaduló helyekre, sikerük azonban csak időleges volt, hiszen 1910-ben kevés kivételtől eltekintve nem tudták megismételni a korábbi sikert, átadták helyüket a munkapárti képviselőknek.

Azzal a kérdéssel természetesen nem tudunk érdemben foglalkozni, hogy miként alakult volna az elit illetően összetétele, ha 1910 után még további választásokat tartanak, de arra mindenképpen utalni kell, hogy mivel nem tartottak, az gyakorlatilag összehasonlíthatatlanná teszi a századforduló előtti és utáni értékeket. Olyan mértékben változott ugyanis meg a politizálás lehetősége, hogy ez döntő mértékben befolyásolta az egyéni életpályákat, az országos politikában való szereplés esélyeit.

A dualizmus stabil időszakában (1878–1901) tehát egy átlagos országgyűlési ciklusban a képviselők 30-40%-a jelent meg új emberként a képviselőházban, akiknek harmada általában nem is szerepelt többet a politikusok ezen csoportjában, további harmaduk pedig maximum még kétszer került be a parlamentbe. Ennek a csoportnak tehát igen jelentős volt a fluktuációja, és a parlamentben való részvétele ideiglenesnek tűnik. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy ugyanezen időszakban van egy stabil magja a parlamentnek, akikről épp az előzőek ellentettje mondható el. Ebbe a csoportba egyébként az újaknak is volt lehetősége bekerülni, sőt ezen a téren is megfigyelhető egy igen jelentős stabilitás. Azt láthatjuk ugyanis, hogy a századfordulót megelőzően az új képviselők szinte minden esetben nagyságrendileg azonos arányban (ciklusonként 30-40%) tudtak bekerülni a hosszabb ideig

nak az erdélyi városokkal kapcsolatos vizsgálata. (Pál 2013: 50–51.) A városi kerületekkel kapcsolatban külön vizsgálatot is végrehajtottam részadatok alapján, ennek eredményét lásd: Pap 2015: 242–244.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

parlamentben maradók közé. Ha a tartósan bennmaradó új emberek számát összevetjük ugyanazon ciklus alatt elhalálozott képviselők számával, akkor az 1865-ös és az 1875-ös ciklus kivételével minden esetben azt tapasztaljuk, hogy az elhunytak száma valamivel magasabb. A két csoport között csak néhány fő volt a különbség, tehát úgy tűnik, hogy a halálozásokkal megürülő helyekre kerülhettek be olyan új emberek, akik tartósan tagjaivá váltak a parlamentnek.⁴² Ez a jelenség szintén nagyfokú stabilitásra utal.⁴³

Az átlagos képviselői mandátumszám és a törvényhozásban eltöltött idő

Az időközi választások számának és az új képviselők kérdésének áttekintése után, most a teljes képviselői kart vizsgálom meg, annak figyelembevételével hogy milyen volt az eloszlásuk a parlamentben töltött ciklusok számát tekintve, valamint pontosan milyen hosszú ideig voltak tagjai a törvényhozásnak.⁴⁴

Számításaim során figyelembe veszek minden olyan alkalmat, amikor az adott személy a tagja volt a törvényhozás bármely házának, de egy ciklus csak egyszer szerepel az összesítésben. A parlamentben eltöltött idő kiszámítása kissé bonyolultabb feladat. Ehhez ugyanis a különböző ciklusok kezdő és végnapjai között eltelt időt kell összeadni. Ebben az esetben természetesen összeadódnak a cikluson belüli időszakok is. Abból kiindulva, hogy adataim a korábbi diagramokkal összevethetők legyenek, az 1865 után megválasztott képviselőket (2.882 fő) szere-

⁴² Ezen a ponton válik leginkább indokolttá a tanulmány címe. Mikszáth Kálmán Madarász apó és a többiek című írásában a következőképpen ír: „Tisza alatt valóságos tenyészdéje volt a szabadelvű párt az öregeknek, még azzal incselkedtünk akkoriban Tiszával, hogy „maholnap a húsvéti lábmosáshoz is innen szállítanak aggastyánokat Bécsbe a királynak – ez a kedvezmény is hadd jusson a szabadelvű pártnak.” Annyi podegrás öregember volt akkor a pártban, hogy mikor egyszer Tiszának valami megüresedő kerületre lett volna szüksége egy új ember számára, valaki azt tanácsolta neki a klubban: – Nyitass egy ablakot, kegyelmes uram, s mindjárt meghal vagy hat öregúr. (Notabene bájos júliusi este volt.) Azóta az öregek nagyon megfogytak.” Országos Hirlap 1898. december 18., 4–6.

⁴³ Ez a stabilitás, mely a régiek és újak arányában is megfigyelhető volt, erősítette a csoporttudatot, hozzájárult a politikusok közötti tapasztalatátadáshoz, mely a politikusi hivatás professzionizációját idézte elő. Cieger 2010: 143.

⁴⁴ A ciklusszám kiszámítását azért végzem el, mert a szakirodalomban általában ezt az értéket szerepelteti, így erre igazából az összehasonlíthatóság végett van szükség. (Pl: Kurtán 2005: 51–73.) A ciklusok változó időtartama miatt azonban ezt a mutatót kevésbé tartom alkalmasnak arra, hogy abból komolyabb következtetéseket vonjunk le.

peltetem az összesítésben, de azoknál az 1848–49-es és az 1861-es részvételüket is figyelembe veszem.

Lássuk most elsőként a ciklusszámok megoszlását.

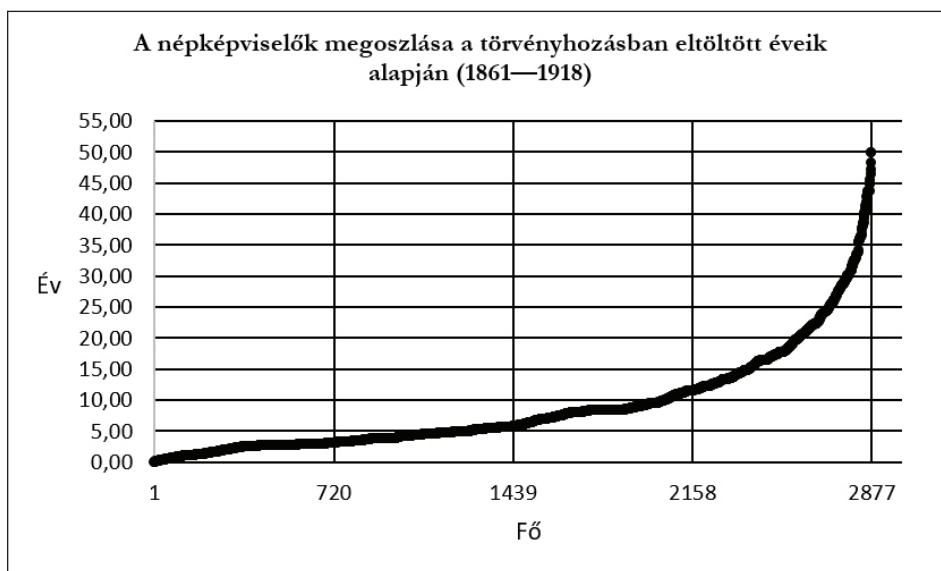
Mandátumszám	Létszám	%	Kumulált %
1	1114	38,7	38,7
2	616	21,4	60,0
3	343	11,9	71,9
4	230	8,0	79,9
5	156	5,4	85,3
6	108	3,7	89,1
7	76	2,6	91,7
8	73	2,5	94,2
9	65	2,3	96,5
10	26	,9	97,4
11	27	,9	98,3
12	23	,8	99,1
13	11	,4	99,5
14	8	,3	99,8
15	5	,2	100,0
16	1	,0	100,0
Total	2882	100,0	

A képviselők megoszlása parlamenti ciklusszámaik alapján (1865–1918)

A táblázatban összesített adatok alapján jól látható, hogy egy ciklusban szerepelt a sokaság 40%-a, a korábban figyelembe vett három mandátummal rendelkezők pedig az összes szereplő 72%-át, a teljes csoport csaknem háromnegyedét tették ki. Az egyének oldaláról nézve tehát azt láthatjuk, hogy az országgyűlésen megjelenők zöme igazából csak rövid időszakot töltött ott, esetükben az egész életpályát tekintetve, az országgyűlési részvétel csak átmeneti jellegű volt. A táblázat másik felén azonban a magasabb értékkel bírók találhatók. Ők alkották a stabil magot. A ciklusszámot a jelzett probléma miatt nem elemzem tovább, hanem áttérek a tényleges időtartamra.

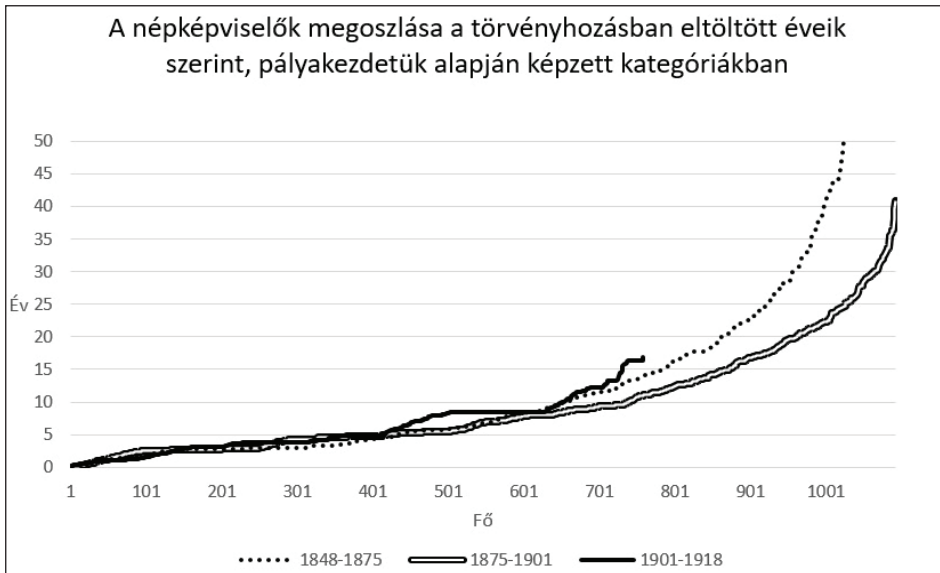
„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

Továbbra is maradván az egyéni életpályák oldalánál, pontosan meg tudom határozni a törvényhozásban eltöltött időszakot, hiszen az adatgyűjtés során ciklusadatokat pontos dátumokhoz rögzítettük. Az adatsor összeállításánál az előzőekben alkalmazott módszert követtem, tehát a kimutatásban csak az 1865 utáni képviselők szerepelnek, de azoknak minden népképviseleti időszakát összeszámoltam.

A ciklusszámok alapján számolt értékeknél már jóval pontosabb képet kapunk. Jól látható, hogy a képviselők negyede maximum 3 évet töltött a törvényhozásban, ami igazából egy rövidebb ciklusnak tekinthető csupán. 50% (statisztikai értelemben a középső érték) esetében számolhatunk 5,7 évnél hosszabb időszakokkal és csupán 25% szerepelt 11,5 évnél tovább a parlamentben.

Korábban már többször szoltam arról, hogy az 1875 előtti és a századfordulót követő időszakokat célszerű külön vizsgálni, hiszen mindkét esetben speciális jelenségekkel találkozhatunk – 1875 előtt a rendszer kialakulási folyamata zajlott, és természetesen nem beszélhetünk folyamatos népképviselétről 1848 és 1875 között. 1901 után pedig a dualizmusból hátralévő idő rövideége befolyásolja az életpályákat –, ami torzíthatja az összképet. Emiatt szükséges egy olyan diagram elkészítése, mely az egész időszakot arra a három különálló részre bontja fel, melyek különbözősége az eddigi elemzés során már láthatóvá vált.

A görbék futása igazolja az előbb leírtakat, a három időszak jellemzői eltérnek egymástól, ezt a különbséget számszerűen is be lehet mutatni. A következő táblázatban az úgynevezett kvartilis értékeket tüntetem, melyek azt mutatják meg, hogy melyik az az év, melynél az adatok 25, 50, 75%-ának értékei alacsonyabbak. Valamint célszerű összevetni azokat az átlagokat is, bár azokról tudni kell, hogy a szélső értékekre igen érzékenyek, ezért kevésbé látványosan mutatja meg a különbséget.

	25%	50%	75%	Átlag
1865-1875	2,98	5,97	14,54	10,38
1875-1901	3,8	6,8	12,8	9,4
1901-1918	3,19	4,84	8,4	6
1865-1918	3,00	5,76	11,53	8,81

A táblázat alapján is látható, hogy az 1848 és 1875 között pályakezdő szereplők alapvetően hosszabb ideig voltak a törvényhozás tagjai, de az ő esetükben is a képviselőcsoporthoz képest 6 évnél kevesebb időt töltött el a parlamentben.

Azt hiszem, hogy ezek az adatok is alátámasztják a korábban írottakat: a törvényhozásban megjelenő személyek igen jelentős részének az életében csak egy viszonylag rövid szakaszt jelentett az országos politikai szereplés. Ennek természetesen olyan okai is lehettek, melyek teljesen függetlenek voltak az egyéni motivációtól. Ilyenek voltak például az első népképviselők esetében az 1849 és 1865 közötti időszak politikai megpróbáltatásai, az országgyűlés hiánya, vagy a századforduló politikusaiknak

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

esetében a világháború és az azt követő összeomlás. Ezek eleve lehetetlenné tették, vagy igen megnehezítették a képviseleti rendszerben való részvételt. Volt azonban egy olyan csoport, melynek tagjai életpályájuk közepén jelentek meg a parlamentben, ők általában a helyi közigazgatási karrierjük közbülső állomásaként voltak országgyűlési képviselők. A megyei kerületekben igen gyakran találkozunk azzal a típussal, amikor a főszolgabíró országgyűlési képviselővé válik, azonban amint szabadul egy jelentősebb megyei állás hazatér vármegyéjébe és ott kamatoztatja tovább az országos politikai kapcsolatok kiépítésével elnyert tekintélyét. Ezekre a személyekre általában jellemző, hogy erősen kötődtek a kerületeikhez.⁴⁵ A rövid parlamenti szereplés oka eléggé különböző lehetett, ebben a körben is létezett tehát legalább ez a két alcsoport. Ennek a két alcsoportnak a tagjai ugyan igen jelentős részt foglaltak el az összes képviselő között, de mivel szereplésük időszakos volt, csak a mandátumok kisebb részét bírták.⁴⁶

⁴⁵ Egy korábbi vizsgálatomban kitértem arra, hogy a választókerülethez szorosan kötődő képviselők átlagosan rövidebb ideig szerepeltek a parlamentben, mint a lazább kapcsolattal bírók. A nagyobb fokú kötődés pedig a kerület választóinak összetételével és jellegével függött össze. A tradicionális városok, akik csak névleg bírták a városi címet gyakrabban választottak idegeneket, míg a modernebb városi és a megyei kerületek esetében ennek ellentettje tapasztalható. (Erre nézve különösen: Pál 2014a: 85., 89.) Az utóbbi kerületekből bekerült képviselők viszonylag gyorsan visszatértek szűkebb pátriájukba és folytatták korábbi életpályájukat. (Pap 2015: 249–252.) A helyi kötődés mértékének értékelésével kapcsolatban Pál Judit használ egy olyan viszonyrendszert, melynek segítségével cizelláltabban tekinthetünk az általában igen elnagyoltan kezelt kérdésre. (Pál 2016: 64–65.)

⁴⁶ A parlamenti munkát befolyásolhatta többek között az országgyűlési képviselő vagyoni helyzete. A képviselői napidíj összegével és az azzal kapcsolatos vitákról részletesen írt Cieger András (Cieger 2016b: 142–149). A képviselői tiszteletdíjat az 1893. évi VI. törvénycikk emelte 4800 koronára, mely mellé még 1600 korona lakpénz járt. Szintén az 1893. évi IV. törvénycikk szabályozta az állami tisztviselők illetményeit, az átlagos képviselői tiszteletdíj ennek értelmében az V. osztályba sorolt minisztériumi tanácsos, kúriai bíró vagy főügyész fizetésének felelt meg, és nagyjából kétszeresen haladta meg a rendes középiskolai tanárokéét. (CJH 1893:IV., VI.) Ezt megelőzően a képviselők 5 forint 25 krajcár napidíjat és 800 korona lakpénzt kaptak, ami 1800–2000 forintot jelentett évente. Mivel a megyei közigazgatásban az 1870-es évek végén egy szolgabíró 1000 forintot, egy alispán pedig 2000 forintot keresett (Szabályrendelet 1878: 47–48.), egy alispáni állás elvállalása tehát biztosabb és magasabb jövedelmet jelentett. 1893 után azonban megváltozott a helyzet, a megyei tisztviselők fizetését ugyanis csak 1904-ben egységesítették (X. törvénycikk), mely az alispánt a VI. fizetési osztályba sorolták, a főszolgabírók pedig csak a VIII. osztályba kerültek. Ami azt jelentette, hogy az alispáni fizetéshez mérten nagyjából 2000 koronával, a főszolgabíróihoz képest pedig akár 3000 koronával is többet kaphatott egy képviselő. Az illetményemelés előtt tehát anyagilag is megérhette otthagyni Budapestet és visszatérni egy vidéki vezető hivatalba, az illetményemelés után azonban

Volt azonban egy másik csoport, mely létszámát tekintve volt kisebb, ők azonban huzamos ideig voltak tagjai a törvényhozásnak. Ezek a politikusok igen gyakran viszonylag fiatalon kerültek a parlamentbe és szinte egész életüket ott töltötték, a parlamenti szereplést csak egy-egy jelentősebb állás – főispáni poszt, minisztériumi beosztás, vezető hivatali státusz – betöltése miatt adták fel. Ez utóbbi természetesen elsősorban a kormánypártiak számára volt lehetséges. A politikusok ezen köre sokkal lazábban kötődött kerületéhez, belőlük kerültek ki a pártok vezéregyéniségei és általában ők jutottak a miniszteri posztokra is. Parlamenti szereplésük végét sokkal inkább befolyásolta az életkoruk és az egészségi állapotuk, mint egyéb lokális karrierlehetőség jelentkezése.⁴⁷

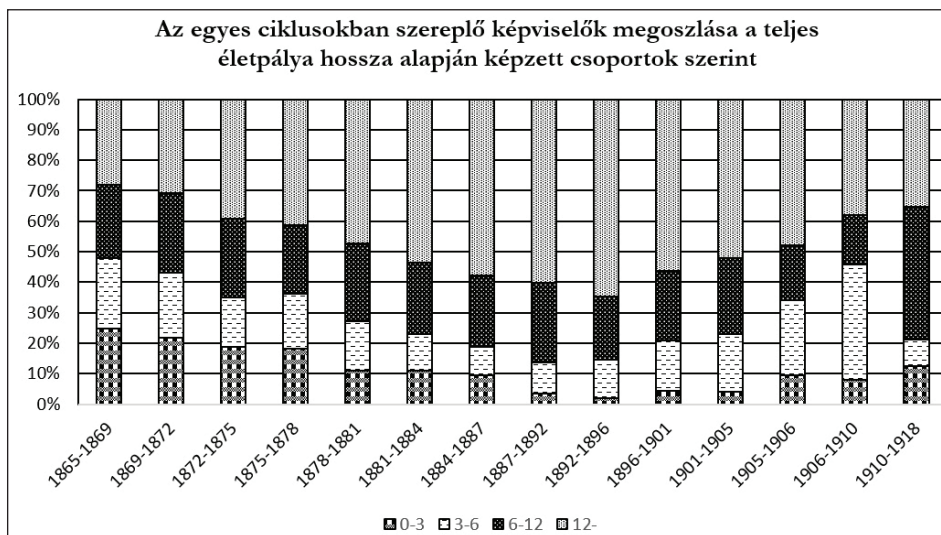
Az életpályák elemzése után azonban erről a kérdésről sokkal többet fogunk tudni elmondani. Még egy oldalról azonban meg kell vizsgálnunk folytonosság problematikáját, ez pedig az adott ciklus nézőpontja. Most az egyes parlamentek esetében mutatom be, hogy az adott képviselői körön belül milyen arányban voltak jelen a különböző időtartamú parlamenti karrierrel rendelkező személyek. Az áttekinthetőség érdekében 4 kategóriát hoztam létre, melyek megfelelnek a teljes időszak kvartiliseinek (0–3 év, 3–6 év, 6–12 év, 12 évnél több) és nagyjából megfeleltethetők a ciklusok számára alapozott vizsgálatok kategóriáinak is. Az egyes ciklusokhoz kötődő összes személy jelenti a 100%-ot, mely természetesen – az időközi választások számának alakulásával összhangban – minden esetben több volt 413-nál.

jelentősen megváltozott a helyzet.

Az összeférhetlenségi szabályok 1901-es szigorítása előtt természetesen nem csupán a konkrét mandátumért kapott napidíj, tiszteletdíj jelenthetett bevételforrást egy képviselő számára. A kérdésről részletesen lásd még: Cieger 2006: 32–68.

⁴⁷ A parlamentben eltöltött idő jelentőségét hangsúlyozza Cieger András Jókai Mórról írt tanulmányában. Arra a kérdésre, hogy Jókai professzionális politikus volt-e, határozott igennel válaszol. Teszi ezt annak ellenére, hogy megállapítja, Jókait nem nevezhetjük szakpolitikusnak. Azonban a parlamentben eltöltött idő hossza egy olyan adat, melyet a hivatásos politikus egyik legfontosabb ismérvének tart. „...”, hiszen már pusztán ez az egyetlen adat is olyan felhalmozott tudást feltételez a politika működéséről, illetve olyan életformát jelent, amely elkülöníti e csoportot a közélet egyéb szereplőitől.” – fogalmaz Cieger András. Valamint ugyanígy kifejti, hogy a számításai szerint 188 fő tartozott abba a csoportba, mely legalább két évtizedig megtudta őrizni helyét a törvényhozásban. (Cieger 2017: 9.) Egyetértve Cieger András megállapításával, annyival egészíthetem ki az általa leírtakat, hogy abban az esetben, ha a főrendiházi jelenlétet is figyelembe vesszük, akkor nagyjából 100 fővel többen tartoznak ebbe a csoportba. Közülük azonban 50 olyan személy volt, aki maximum 5 évig volt képviselő.

„Madarász apó és a többiek” Az országgyűlési képviselők fluktuációja a dualizmus korában

Utolsó diagramunk tehát az országgyűlések oldaláról mutatja be azt, hogy az adott képviselői körben milyen arányban voltak jelen az időintervallumok alapján képzett csoportok. Egy-egy személy életpályájának hossza természetesen nincs kapcsolatban az adott ciklussal, tehát ha valaki 10 évig volt tagja a háznak, akkor minden ciklusban a 10 éves értékével szerepel. A kategóriák tehát nem a képviselők előéletét mutatják, hanem a teljes életpályájukat. Azt hiszem ebben a diagramban érnek össze a tanulmányban elemzett kérdések. Jól látható ugyan, hogy egy záródó elit képe jelenik meg előttünk, hiszen folyamatosan nőtt azoknak a mandátumoknak az aránya, melyet a huzamosabb ideig a parlamentben szereplők töltenek be. Az egyes kategóriákba a képviselőknek nagyjából a 25-25%-a tartozik ugyan, azonban korántsem ilyen egyenletes a ciklusokon belüli eloszlásuk, aminek oka természetesen az, hogy viszonylag sokan összességében kevés ideig, viszonylag kevesen pedig összességében sokkal hosszabb ideig voltak ott a magyar parlamentben. Nem szabad azonban elfeledkezni a kezdet és a vég speciális viszonyairól. A dualizmus kezdeti időszakában még ott vannak azok a politikusok, akiknek életéből 16 év úgy telt el, hogy csak egy alkalommal volt lehetőségük népképviselővé válni. A rendi korszak politikusai, az 1848-asok és az 1849 után felnövekvő fiatalok eleve rövidebb időt tölthettek a parlamentben. Így stabilizációnak tűnő folyamat gyakorlatilag nem más, mint ennek a csoportnak a háttérbe szorulása, mely éppúgy következett az életkori sajátosságokból, mint a pártstruktúra átalakulásából, vagy éppen a megváltozott összeférhetetlenségi szabályokból. A dualizmus utolsó szakaszában, 1896 után pedig ismét emelkedett a rövid ideig a parlamentben szereplők aránya, ami természetesen ösz-

szefügg a századfordulót követő politikai viharokkal, de legalább ennyire következik abból is, hogy az ekkor pályára lépők már nem tudtak olyan hosszan a parlamentben maradni, mint azok akik a dualizmus korábbi szakaszaiban kerültek be az országgyűlésbe. Ezeket az adatokat természetesen majd finomítani fogja a Horthy-korszakbeli életpályák figyelembe vétele. Mivel azonban időközben megváltozott az ország területe – így a viszonyítás alapja – az elszakított területek képviselőinek életében általában lezárult a politizálás lehetősége. Az anyaország esetében pedig az ideológiai váltásnak volt hasonló hatása. Emiatt a dualizmus korának politikai elitjére jellemző tendenciákat kevéssé befolyásolják az 1920 után történtek. A törvényhozásban résztvevők jelentős részének életpályájában 1918 döntő töréspontot okozott. Ez a jelenség azonban befolyásolja az életpályaelemzés lehetőségét is, hiszen amint azt a fenti vizsgálatok többségénél láttuk, nem célszerű egyben kezelni az egyes időszakok szereplőit, ugyanis a szélsőséges jellemzőkkel bíró időszakok torzítják az összképet, az átlagokat.

Tanulmányom végén megállapíthatom, hogy a korszak egészére nézve is egy zárt elit jelenik meg előttünk. A parlament törzsgárdáját egy olyan csoport alkotta, mely időről időre meg tudta újítani mandátumát. Akik kiléptek ebből a körből, azok általában valamely, a képviselőséggel összeférhetetlen vezető pozícióra cserélték a képviselői helyet. Ebbe bekerülni természetesen igen nehéz volt, az új emberek harmadának sikerült csupán, akik gyakorlatilag a halálesetek miatti fogyatkozást pótolták. A kutatás következő lépésében majd arra fogok fókuszálni, hogy milyen kapcsolati tőkével kellett ehhez rendelkezni, mennyiben determinálta ez az új emberek lehetőségeit. Hiszen ez a tényező még fokozhatja a zártságot és a belső folyamatosságot. Itt nem csupán az apáról fiúra átszálló mandátumokra gondolok, hanem az olyan esetekre is, amikor távolabbi rokonok között öröklődik egy-egy kerület. A korszak elején és végén éltek számára azonban nem adatott meg az, hogy olyan teljes karrierrel rendelkezzenek, mint a korszak közepén szereplő személyek. Volt azonban egy jóval nagyobb létszámú közösség, amely csak időlegesen került be a parlamentbe. Tagjainak motivációja igen különböző lehetett, de nagy részük számára az országos politikában való részvétel csak átmenetileg szakította meg, az alapvetően helyi, karrierjüket. A választókerülethez szorosan kötődő főszolgabíróként, városi tisztviselőként indultak el Budapestre, majd megyei vezető hivatalnokként, alispánként, polgármesterként tértek vissza onnan. Az eddigi vizsgálatok alapján jól látszik, hogy szociológiai karakterük nem igazán tért el a törzsgárda jellemzőitől, csak a motivációjuk lehetett más. Ezekkel a karriertípusokkal azonban majd a későbbiekben fogunk foglalkozni.